

ЕВТАНАЗИЯ – ГІДНА СМЕРТЬ ЧИ ВБИВСТВО: ЮРИДИЧНІ АСПЕКТИ В УКРАЇНІ**EUTHANASIA – WORTHY OF DEATH OR MURDER: LEGAL ASPECTS IN UKRAINE****Заборовський В.В.,***кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права та процесу
Ужгородського національного університету***Дьордь В.В.,***студент юридичного факультету
Ужгородського національного університету*

У статті досліджуються самостійний вибір, тобто право людини на смерть. Розглянуто як активну, так і пасивну евтаназію, та проаналізовано законодавство країн, в яких евтаназія дозволена. Запропонована думка, згідно з якою таке явище, як евтаназія, можлива в Україні, а також визначені чіткі вимоги до її проведення, хто саме повинен проводити і за яких умов.

Ключові слова: право на смерть, евтаназія, пасивна евтаназія, активна евтаназія, штучна смерть.

В статье исследуется самостоятельный выбор, то есть право человека на смерть. Рассмотрены как активная, так и пассивная эвтаназия, и проанализировано законодательство стран, в которых эвтаназия разрешена. Предложено мнение, согласно которому такое явление, как эвтаназия, возможна в Украине, а также определены четкие требования к ее проведению, кто именно должен проводить и при каких условиях

Ключевые слова: право на смерть, эвтаназия, пассивная эвтаназия, активная эвтаназия, искусственная смерть.

This article investigates the independent choice, that is the right man to death. Both the active and passive euthanasia legislation and analyzed countries where euthanasia is permitted. The proposed idea according to which the phenomenon of evtnaziya possible in Ukraine, as well as by its strict requirements of who should conduct and circumstances.

Key words: right to die, euthanasia, passive euthanasia, active euthanasia, artificial death.

Постановка проблеми. Під час дослідження обраної нами теми виникає досить цікаве питання – чому таке явище, як евтаназія, актуальне в США, Бельгії, Нідерландах, Швеції, Швейцарії та Люксембурзі і чи варто цю доволі суперечливу процедуру запровадити в Україні?

Як ми вже знаємо, в Україні людина є найвищою соціальною цінністю. Зокрема, Конституція України, а саме ст. 3 говорить, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [1]. У законодавстві закріплено багато немайнових прав, які належать кожній людині, однак головним і фундаментальним із них є право на життя. Тоді виникає питання – якщо є право на життя, то чи повинно бути у людини права на смерть? Чи не позбавлений цього права українець, і в цьому ми спробуємо розібратись. У багатьох європейських країнах, а також у США право на смерть є дозволенним.

Аналіз наукових публікацій. Запровадження права на смерть активно досліджували ряд науковців, серед яких вагомий внесок у цій сфері зробили: В. Ворон, В. Гергелійник, А. Гуляєва, О. Домбровська, Жак Судо, А. Малиновський, М. Малєїна, М. Рапасва, О. Стефанчук, О. Тимошук, та інші. Хоча сьогодні залишається достатня кількість дискусійних питань, які є невизначеними в даній сфері, і їх потрібно дослідити.

Метою даної статті є дослідити можливості запровадження евтаназії в Україні, а також проаналізувати, як на дане явище відреагує християнська спільнота, і чи взагалі потрібно його запровадити в Україні. Основними завданнями ми ставимо перед собою: проаналізувати праці вчених, їхні підходи до вивчення евтаназії; розкрити особливості права на смерть та можливе запровадження такого явища в Україні; проаналізувати законодавство України.

Виклад основного матеріалу. Евтаназія, тобто прискорення смерті безнадійних пацієнтів, які терплять тяжкі страждання, – не тільки предмет активного обговорення, а й об'єктивна реальність у деяких країнах Західної Європи. Перші спроби легалізувати її робилися ще на початку по-

заминулого століття в штаті Огайо (США). І тільки майже через 100 років добровільну відмову від життя було узаконено у Нідерландах, Швеції, Швейцарії, Бельгії та Люксембурзі. Сьогодні в цих країнах заговорили про евтаназію для дітей. Чи наслідуватиме такий приклад Україна [2]?

Першою країною, яка легалізувала активну і пасивну евтаназію в Європі, були Нідерланди. 10 квітня 2001 року верхня палата парламенту цієї країни ухвалила закон, який звільняє від кримінальної відповідальності лікарів, що допомагають хворим піти з життя. За неофіційними даними, евтаназія в Нідерландах здійснювалася за домовленістю між пацієнтами і лікарями починаючи з 1984 року [3, с. 199].

У Швеції пасивна евтаназія шляхом припинення марного підтримання життя не вважається протизаконною. Однак основою для прийняття лікарем рішення про припинення лікування є вільне і свідоме волевиявлення пацієнта. Хоча варто зазначити, що законодавець цієї країни заборонив родичам пацієнта, який перебуває в несвідомому стані, про прохання припинити лікування хворого [4].

Цікава позиція в цьому питанні законодавців Швейцарії, де евтаназію заборонено, але фактично дозволено, бо законодавство попереджає, що допомога під час вчинення самогубства не суперечить закону. З тією ж метою суди приїжджають громадяни інших держав, оскільки це єдина країна в Європі й світі, де евтаназію не заборонено для іноземців [2].

У Бельгії за законодавством евтаназію дозволено здійснити особі, яка досягла дванадцятирічного віку, але це стосується важкохворих або невиліковних дітей [5].

Не варто також забувати, що питання життя і смерті розглядалось ще за часів життя видатних античних філософів, зокрема в працях Конфуція, Піфагора, Аристотеля, Епікура, Августина наголошувалось на тому, що «ми не можемо судити про смерть, коли не пізнали, що таке життя» [6, с. 159].

У теорії зазвичай виокремлюють два види евтаназії: пасивна (умисне припинення лікарями підтримувальної хворого терапії) та активна (введення людини, що вми-

рає, лікарських засобів або інші дії, що тягнуть настання швидкої смерті). Активна евтаназія передбачає введення пацієнту певних лікарських препаратів, які викликають швидко і безболісну смерть, така евтаназія реалізується через різні форми, серед яких виділяють:

1. Евтаназію без згоди пацієнта, коли через страждання він не може погодитись на це, але родичі чи лікар дають на це самостійну згоду.

2. Евтаназія за допомогою лікаря.

3. Без кінцевої допомоги лікаря, коли сам пацієнт включає певний пристрій, запускає механізм, який ніби допомагає скоїти самогубство [7].

Саме поняття смерті законодавчо визначено в ст. 15 Закону України «Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людини». Людина вважається померлою від моменту, коли встановлена смерть її мозку, яка визначається як повна і незворотна втрата всіх його функцій [8].

Говорячи про Україну, варто зазначити, що одним із найважливіших прав, які належать людині згідно з положеннями Конституції України, є, зокрема, ст. 27, де зазначається, що «кожна людина має невід'ємне право на життя» [1].

Отже, логічно припустити, що якщо існує закон про право людини на гідне життя, чи не природним буде існування закону про гідну смерть? Як писав Жак Судо, «смерть – це частина людської реальності зі всіма її наслідками та пониженнями. Тікати від цього – означає бути боягузом. Право на гідну смерть має в собі і право на лікування за допомогою гуманних методів: вони повинні бути спрямовані на те, щоб полегшити страждання, допомогти померти спокійно, без зайвої та довгої боротьби» [9].

Правові доктрини, які обґрунтовують, що право на евтаназію витікає з права на життя. Згідно із цією правовою доктриною право на життя логічно передбачає і право на смерть, оскільки право на смерть є складовою частиною права на життя, а без урахування цього право на життя перетворюється на обов'язок, оскільки від нього не можна відмовитись, що, очевидно, є характерним лише для обов'язку, а не для права. [10, с. 54–55].

На цьому тлі особливо актуальною постає проблема евтаназії, що тривалий час дискутується в спеціалізованій літературі і має як прибічників, так і противників цього способу припинення життя людини. Особливою гостроти проблема набула в період розробки проекту Цивільного кодексу України, автори якого пропонували на одному з етапів узаконити пасивну форму евтаназії [11, с. 45–46].

Діючий Цивільний кодекс України в ч. 4 ст. 281 закріплює заборону задовольнити прохання фізичної особи про припинення її життя [12]. Слід звернути увагу на те, що забороняється як пасивна евтаназія (відмова від заходів, що продовжують життя пацієнту, який помирає), так і активна (навмисне прискорення за допомогою медичних засобів за бажанням хворого безболісної смерті, або умертвіння невиліковного хворого з метою припинення його страждань) (ст. 52 Основ законодавства України про охорону здоров'я) [13]. В.О. Гергелійник також зазначає, що усвідомлене хворим рішення припинити лікування не можна віднести до евтаназії, адже особа може і видужати. Це не рішення померти – це рішення відмовитися від права на медичну допомогу [14, с. 57].

У більшості випадках евтаназію як межу свого існування хвора людина обирає собі сама. Об'єктивно пацієнти, що страждають від невиліковних хвороб, мають право знати свій стан, приймати або відмовитися від лікування, відкрито виразити свої переживання та страхи, відвідувати групи психологічної підтримки [15, с. 35]. Також необхідно враховувати право людини на самовизначення і невтручання в особисте життя не по вибору життя або смерті, а щодо продовження лікування або відмови від нього. Це право визнано в усьому світі, і немає жодного прикладу його обмеження [16, с. 25].

Думки відомих вчених у сфері медицини, юриспруденції, релігії, філософії є доволі суперечливими і неоднозначними, а тому існує багато аргументів за і проти. Прихильники евтаназії стверджують, що людина зможе в повній мірі реалізувати своє конституційне право на життя, тобто розпоряджатися ним і приймати рішення про його припинення. Зокрема, А. Малиновський зазначає, що відмовляючи людині у праві на смерть, держава і суспільство тим самим обмежує її у свободі [10, с. 54]. Українське суспільство із часом може погодитись із тим, що потрібно запровадити евтаназію в Україні. За результатами опитування, проведеного у жовтні 2011 р. інститутом Горшеніна, серед 1 тис. респондентів різних регіонів України вдалось установити, що проти евтаназії виступають тільки 37,1% кореспондентів. Для порівняння, у 2007 р. кількість людей, які категорично заперечували евтаназію, складала 57% [7].

Коли ми говоримо про право померти гідно, по-людськи, то необхідно також зазначити, що право на гідну смерть має включати право на лікування за допомогою гуманних методів, які повинні спрямовуватись на те, щоб полегшити страждання і муки, допомогти померти спокійно, без зайвих зусиль. Отже, право на евтаназію за своїм змістом і призначенням є особистим правом кожної фізичної особи, а тому держава не повинна позбавляти людину можливості його реалізувати. Держава і суспільство мають визнати це право не заради всіх, а заради тих небагатьох, які потребують його здійснення [17]. Якщо Україна легалізує евтаназію, вона стане на один крок ближче до розвинутих країн.

Евтаназії можна уникнути, і виходом із ситуації є паліативна медицина, що дозволяє активно пом'якшити страждання хворого, забезпечити, в рамках реалізації права на медичну допомогу, суспільну опіку над цією категорією хворих, надання госпісної допомоги. Такої думки притримується В.О. Гергелійник [14, с. 56]. Легалізація евтаназії може спричинити за собою, крім прямої можливості допомогти людині, цілий ряд негативних факторів, у тому числі в корисливих цілях, коли людина, не будучи у свідомому стані, дає свою згоду на евтаназію. Не можна достовірно стверджувати, що така згода була підписана людиною з власного бажання, і саме тому вона не може нести ніякої юридичної важливості [18]. На жаль, сучасне сприйняття українським суспільством медичної сфери обслуговування позбавлено рівня високої довіри. За відсутності коштів і належного діагностування багатьох хвороб можливість застосування евтаназії може викликати значну кількість негативних наслідків. Добровільність ухвалення рішення пацієнтом може бути зумовлена також певними моментами тиску. Хабарі медичному персоналу з боку зацікавлених осіб можуть надати ще більшу змогу шахраям отримувати надприбутки і приватну власність «у спадок», ще більших масштабів може набувати «чорна» торгівля донорськими органами [19].

Легалізація евтаназії може призвести до зловживань, тобто за її допомогою можуть вчинятися вбивства. Особливо негативно на це реагує церква, яка стверджує, що життя дано людині Богом і лише він може забрати його. Саме віруючим людям буде важко погодитися на свідоме позбавлення власного життя.

Можемо припустити, що евтаназію дозволили в деяких випадках, і тоді виникає питання: які повинні бути умови, щоб вона не вважалася умисним вбивством? Ми можемо погодитись із думкою М. Малєїної, яка зазначає: «Видається, що в законі повинна бути дозволена евтаназія [20, с. 57]. Вищою цінністю є реальне благополуччя людини», але варто зазначити про те, що необхідний виключений перелік умов, за яких її можливо здійснити, а саме: 1) хворий повинен свідомо про це говорити; 2) наступним важливим фактором є те, що лікарі зробили все можливе, щоб врятувати або полегшити страждання хворого;

3) основною вимогою мало б бути заключення колегії лікарів, причому їх рішення повинно бути одноголосним і в цьому рішенні є висновок про неможливість врятувати життя; 4) про свої наміри особа, яка хворіє, родичі такої особи, лікар, який вчинятиме таку процедуру, обов'язково повинні попередити органи прокуратури, а ті, у свою чергу, повинні б бути присутніми під час вчинення таких дій і скласти відповідний документ, який свідчив би про відсутність складу злочину. Також цієї ж думки притримується О. Домбровська. Зокрема, вона у своїй праці стверджує, що застосування евтаназії, на її думку, можливе як винятковий захід у разі дотримання зазначених умов [21, с. 19].

Вище зазначені умови повинні бути обов'язковими в будь-яких випадках, і лише якщо вони всі виконані тоді, можна вчиняти штучну смерть. Хоча ми вважаємо, що повинно бути ще ряд додаткових вимог, яких слід дотримуватись.

Точна та беззаперечна доведеність неможливості врятувати життя людини встановлена колегією лікарів-спеціалістів у цій галузі при обов'язковій одностайності. Бажання хворого повинно бути виконано незацікавленою особою, спеціальним суб'єктом – медичними представником з іншої медичної установи. Дія медичного працівника повинна бути усвідомленою та включати в себе інтелектуальний та вольовий характер [22]. Смерть як кінцева мета здійснення евтаназії має бути безболісною, а також єдиною метою повинно бути припинення страждань хворого [23].

Також варто зазначити, що недостатньо простого прохання хворого, навіть якщо воно є систематичним, родичі по-

годжуються і багато хто знає про волю особи, його рішення повинно бути письмово оформлено. Крім того, цей документ повинен бути посвідчений колегією лікарів і прокурором. Але всьому цьому повинно передувати ознайомлення хворого з офіційним діагнозом, пояснення йому наслідків, а також імовірність вилікування даної хвороби. За допомогою цих усіх факторів можливо уникнути зловживання штучною смертю і, якщо б її все таки запровадили в Україні, то ці умови були б основою спеціального законодавства, закріпленого в інструкції для лікарів щодо вчинення таких дій.

Висновки. Отже, дослідивши дане явище, яке є предметом суперечки між науковцями і суспільством взагалі, варто зазначити, що багато людей вважають, що потрібно все ж таки легалізувати евтаназію в Україні. Насамперед, це підтверджується тим, що багато людей благають, щоб їх законно позбавили життя (лікарі не вправі цього здійснити) тому, що вони фізично не можуть виносити болі, які відчувають. Що стосується питання існування фактів евтаназії в Україні, то офіційну статистику навряд чи можна знайти. Перш за все тому, що де-юре вона в Україні заборонена. Хоча ті, хто не є прихильниками будь якої форм евтаназії, в один голос говорять, що людину ніхто не вправі позбавити життя. В Україні пасивна евтаназія вже є дуже давно, вона так само незаконно існує, як існувала в Нідерландах до прийняття закону. Дослідивши доволі дискусійну тему, ми дійшли висновку про те, що законодавство потребує змін, воно повинно відображати реальні відносини, які склалися в сучасності, а саме врегулювати питання евтаназії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Тимошук О. Наслідки евтаназії, або чи узаконять добровільну смерть в Україні? [Електронний ресурс] / О. Тимошук // Дзеркало тижня. – 2013. – № 48. – Режим доступу: http://gazeta.dt.ua/family/naslidki-evtanaziyi-abo-chi-uzakonyat-dobrovilnu-smert-v-ukrayini_.htm.
3. Ворона В. Право на евтаназію як складова права людини на життя / В. Ворона // Право України. – 2010. – № 5. – С. 199–205.
4. Läkarna tvekar om dödshjälp euthanasia [Електронний ресурс] / Research & Progress (Sverige). – Режим доступу: <https://www.svd.se/fakta-och-argument-om-dodshjalp/>.
5. Europe Belgium Legalizes Euthanasia [Електронний ресурс] / BBC News Service (Europe). – Режим доступу: <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/europe/1992018.stm/>.
6. Шпачук А.О. Евтаназія: правові та етичні аспекти / А.О Шпачук // Вісник Академії адвокатури України – 2012. – № 3(25) – С. 159–163.
7. Усманов Ю. Евтаназія – право на смерть: за чи проти? [Електронний ресурс] / Ю. Усманов. — Режим доступу: <http://www.pravoconsult.com.ua/evtanaziya-pravo-na-smert-za-chi-proti/>.
8. Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людини: Закон України від 16 липня 1999 р. // Голос України. – 1999. – № 1007.
9. Судо Ж. Эвтаназия [Електронний ресурс] / Ж. Судо. – Режим доступа: http://www.gumer.info/bogoslov_Buks/Life_church/Evtanazia.php/.
10. Малиновский А.А. Имеет ли человек право на смерть? / А.А. Малиновский // Российская юстиция. – 2002. – № 8. – С. 143–146.
11. Стефанчук Р.О. Особисті немайнові права фізичних осіб у цивільному праві (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту) / Р.О. Стефанчук. – Хмельницький: Видавництво Хмельницького університету управління та права. – 2007. – 626 с.
12. Цивільний кодекс України від 16 січня 200 року // Офіційний вісник України. – 2003. – № 11. – Ст. 461.
13. Основи законодавства України про охорону здоров'я від 19 листопада 1992 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 4. – Ст. 19.
14. Гергелійник В.О. Евтаназія в аспекті конституційного права особи на медичну допомогу [Електронний ресурс] / В.О. Гергелійник // Публічне право. – 2016. – № 3. – С. 54–59. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pp_2016_3_9/.
15. Борисевич Н.М. Проблема легалізації евтаназії як законодавчого закріплення права пацієнта на гідну смерть [Електронний ресурс] / М.Н. Борисевич // Медичне право: правовий статус пацієнтів в Україні та його законодавче забезпечення (генезис, розвиток, проблеми і перспективи вдосконалення України: матеріали II Всеукраїнської науково практичної конференції (м. Львів, 17-18 квітня 2008 року). – Львів: Вид-во ЛОБФ «Медицина і право». – С. 34–37. – Режим доступу: http://medicallaw.org.ua/uploads/media/02_034_01.pdf/.
16. Трушкевич А.А. Проблема евтаназії в міжнародному праві [Електронний ресурс] / А.А. Трушкевич // Universum: Економіка та юриспруденція: електрон. наук. журн. – 2016. – № 9(30). – Режим доступу: <http://7universum.com/ru/economy/archive/item/3579/>.
17. Харчук В. Право на евтаназію як особисте право людини. [Електронний ресурс] / В. Харчук // Юридичний журнал Волинського національного університету ім. Л.Українки. – 2010. – № 4. – Режим доступу: <http://www.justinian.com.ua/print.php?id=3477/>.
18. Омельчук І. Евтаназія – легка смерть чи протизаконний акт? [Електронний ресурс] / І. Омельчук // Спілка православних журналістів – 2016. – № 9 – Режим доступу: <http://uoj.org.ua/ua/publikatsii/nasushchnyj-vopros/evtanaz-ya-legka-smert-chi-protizakonnij-akt/>.
19. Рапаєва М.В. Евтаназія у сучасному суспільстві та перспективи її доцільності в Україні [Електронний ресурс] / М.В. Рапаєва // Юридична наука. – 2014. – № 12. – С. 183–190. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/jnn_2014_12_18/.
20. Малеина М.Н. О праве на жизнь / М.Н. Малеина // Советское государство и право. – 1992. – № 2. – С. 50–59.
21. Домбровська О. Щодо правових аспектів легалізації евтаназії / О. Домбровська // Право України. – 2012. – № 10. – С. 19–24
22. Запороженко А.О. Евтаназія та право померти легко та гідно: квітенсенція термінів та їх співвідношення [Електронний ресурс] / А.О. Запороженко // Прикарпатський юридичний вісник. – 2014 – Випуск 3 (6) – Режим доступу: http://www.pjv.nouua.od.ua/v3_2014/03.pdf/.
23. Подковенко Т.О. Евтаназія в Україні: правові аспекти легалізації [Електронний ресурс] / Т.О. Подковенко, Т.І. Созанська // Юридичний науковий електронний журнал. – 2017. – № 1. – Режим доступу: http://lsej.org.ua/1_2017/11.pdf/.